

РЕГУЛЯТОРНІ ЗАХОДИ У СФЕРІ РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Ігор Прасолов,
народний депутат
України

Розглянуто комплекс альтернативних стратегій корпорації в контексті їх прибутковості. На основі впливу стратегії корпорації розкрито підвищення чи зниження прибутковості її виробництв з урахуванням різних чинників, учасників і резервів.

Існування України як незалежної держави протягом останніх двадцяти років нерідко супроводжувалося численними політичними, соціальними та економічними катаклізмами, як глобального рівня, так і з суто національними витоками. Втім, слід об'єктивно визнати, що, незважаючи на достатній період часу, що минув з часу проголошення незалежності у 1991 році, кількість завдань, які стоять перед нашою державою та її громадянами, є на цей час на порядок вищою, ніж кількість вже вирішених остаточно суспільних проблем.

При цьому, ці задачі охоплюють чи не всі без винятку аспекти державотворення: це відсутність протягом тривалого часу дієвих економічних реформ та нагальна потреба в них, інституційна незавершеність політичної системи, насамкінець, соціальна незахищеність більшості українського населення, корупція і т.п. Всі визначені фактори є не тільки вагомими загрозами для розвитку України, вони здатні потенційно призвести до поступового перетворення нашої держави на аутсайдера глобального світу, та, навіть, до часткової втрати ознак незалежності.

Події 2008-2009 рр. стали свідченням зростання ролі загроз глобального порядку для більшості національних економік. Фактично, Україна виявилася недостатньо захищеною від негативних тенденцій світової економіки та диспропорцій світової економічної інфраструктури. Не в останню чергу, це стало наслідком своєрідної експортноорієнтованої моделі розвитку української еконо-

міки. В таких умовах гостро постало питання про необхідність абсолютно нових, відмінних від раніше реалізованих, сценаріїв розвитку держави, в тому числі і в економічній сфері. І 2010, і поточний 2011 роки стали знаковими з погляду економічних трансформацій в Україні, адже нарешті було реалізовано ряд важливих заходів, спрямованих на якісне покращення економічної політики. Втім, ще раз підкреслимо, що число та зміст проблем знову і знову трансформуються, і це вимагає детального розгляду найважливіших завдань економічної політики в Україні на сучасному етапі.

На наш погляд, одним із найбільш важливих аспектів державної політики є регуляторний вплив на пропорції розподілу прибутку вітчизняних акціонерних товариств. По-перше, він напряму визначає кількісні та якісні параметри формування капіталу на мікрорівні та інвестиційний потенціал українських корпорацій; по-друге, дає можливість оцінити фіскальні можливості держави і, відповідно, наявність у неї ресурсів для виконання різноманітних функцій; по-третє, цей механізм є важливим аспектом управління потужним та впливовим державним корпоративним сектором, який охоплює стратегічно важливі підприємства.

Разом з тим, незважаючи на надзвичайну важливість сформульованої проблеми, на достатньому рівні в сучасній науковій літературі вона не розглядається. Фактично можна говорити про паралельне існування двох напрямків дос-

ліджень. В роботах З. Боді, Г. Дональдсона, А. Ковальова, М. Міллера, Ф. Модільяні, А. Поддєрьогіна, Д. Сігела, В. Суторміної аналізуються особливості формування та розподілу прибутку на мікрорівні, фактори, що визначають ці процеси. В свою чергу, А. Гальчинський, В. Геєць, Я. Жаліло, В. Опарін, В. Федосов та інші автори аналізують проблеми макроекономічної політики та модернізації вітчизняної економіки, в тому числі, і через податкову та бюджетну політику.

Таким чином, існує нагальна необхідність симбіозу існуючих досліджень, в частині детермінації місця та ролі регуляторних заходів держави у сфері розподілу прибутку підприємств в політиці економічного зростання.

Важливість виділеного завдання необхідно, на наш погляд, розглядати багатовекторно. Насамперед, через призму існуючих тенденцій формування та використання фінансових фондів на макрорівні, результативності діяльності вітчизняних підприємств та можливості реалізації ними ефективних конкурентних стратегій на глобальному ринку товарів та послуг. Слід визнати, що на даний момент можна говорити про існування глибинних диспропорцій у фінансовій діяльності вітчизняних підприємств та, відповідно, недостатню дієвість економічної політики. Насамперед, привертає увагу рівень тінізації вітчизняної економіки, яка за окремими неофіційними оцінками становить майже 50 % валового внутріш-

нього продукту, а за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі коливається в межах 38-40 % (рис. 1).

На основі таких даних можна зробити однозначний висновок щодо відверто несприятливих умов ведення бізнесу в Україні, що змушує підприємців відмовлятися від легальної діяльності. Так, можна погодитися з дослідниками, які стверджують, що «тіньова економіка» не є суто вітчизняним «винаходом», а в умовах глобальної економіки її масштаби можуть бути вагомим дестабілізуючим фактором для будь-якої країни. Проте, для України, зважаючи на тотальну корупцію та інституційну нерозвиненість економіки, ряд інших факторів, такі загрози значно посилюються.

Внаслідок неефективної державної політики в першу чергу страждає інвестиційна сфера. Покращення інвестиційного клімату, нарощування інвестиційного потенціалу вітчизняного сектору не раз визнавалося як важливий пріоритет державної економічної політики, разом з тим, подібні декларації не знаходять відображення в практичних діях – Україна до цього часу залишається фактично осторонь глобальних інвестиційних потоків, а внутрішніх ресурсів для справжнього інвестиційного прориву відверто недостатньо.

Нижче наведено динаміку показника норми накопичення — співвідношення інвестицій в основний капітал до обсягів валового внутрішнього продукту (Рис. 2).

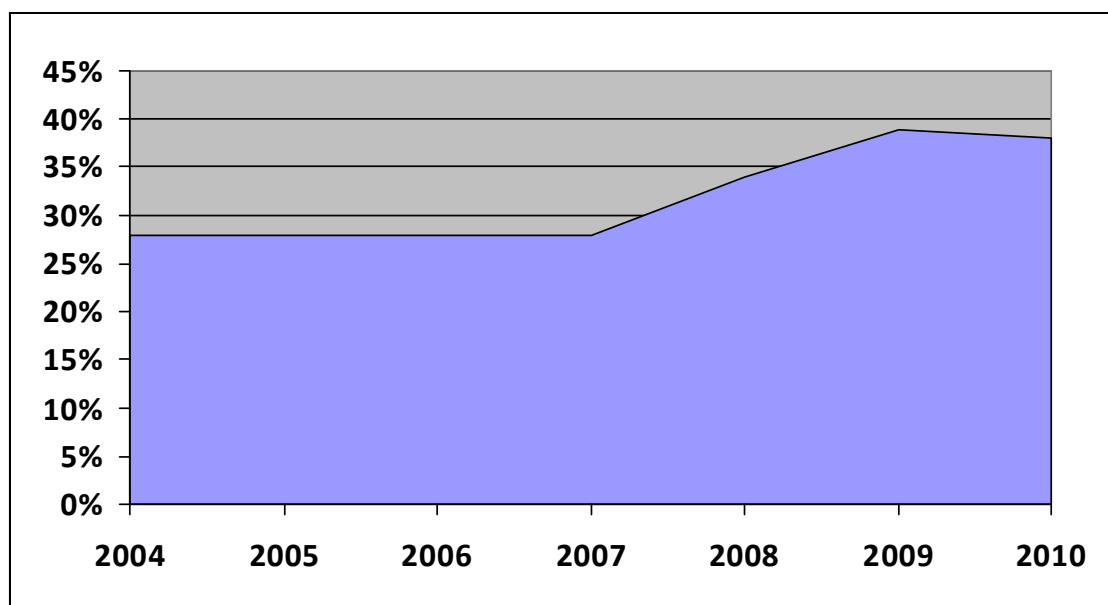

Рис. 1. Обсяг тіньової економіки України, % від ВВП

Джерело: складено за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі [1]

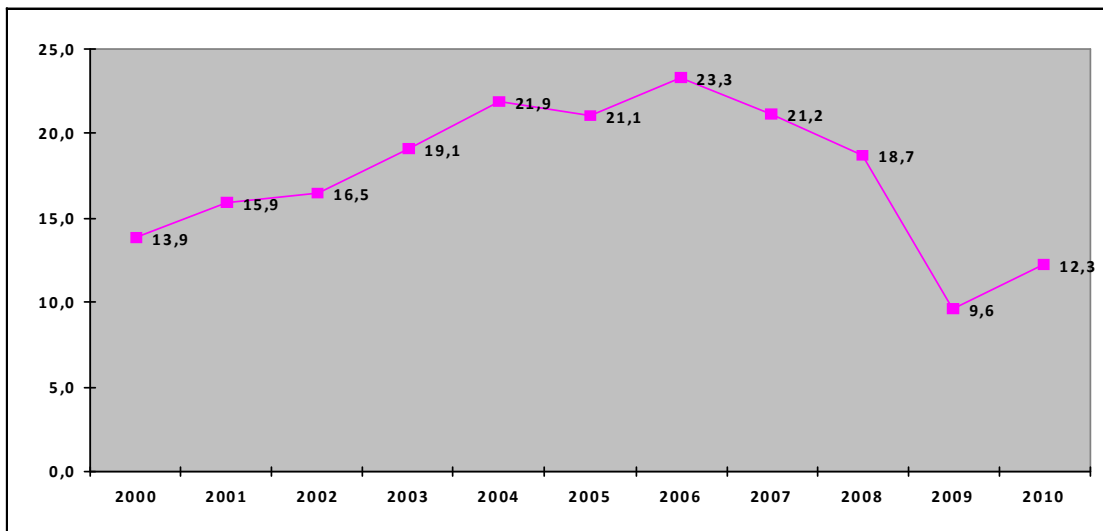

Рис. 2. Динаміка норми накопичення в Україні

Джерело: складено автором на основі даних Державної служби статистики України [2]

Як бачимо з Рис. 2, роки 2007-2009 характеризуються значним падінням показника норми накопичення, це знаходить відображення і в інших тенденціях, які характеризують інвестиційну сферу. Наприклад, частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізованої промислової продукції становила у 2010 році лише 3,8 %, інноваційною діяльністю займається близько 12-14 % від усіх промислових підприємств [3].

Не менш значущою є і проблема ефективності діяльності вітчизняних підприємств – кількість збиткових суб'єктів господарювання залишається на стабільно високому рівні при цьому вид економічної діяльності на результати суттєвого впливу не чинить (Рис. 3).

Подібна ситуація априорі не може не вплинути на дивідендну політику ук-

раїнських підприємств. Фактично, якщо екстраполювати існуючі теоретичні концепції дивідендної політики на рівень фінансів підприємств в Україні, можна говорити про домінанту «залишкового» принципу, який передбачає використання чистого прибутку, насамперед, для реінвестування [4]. Разом з тим, для вітчизняних реалій скоріше застосовується певна модифікація подібного підходу, яка, фактично, базується на ігноруванні ролі дивідендної політики в стратегічному управлінні фінансами підприємств.

Підкреслимо, що вітчизняна статистика не дає змогу достовірно оцінити кількісні параметри дивідендної політики вітчизняних підприємств, виключення складають тільки підприємства державного сектору економіки. Так, за результатами 2005-2009 року

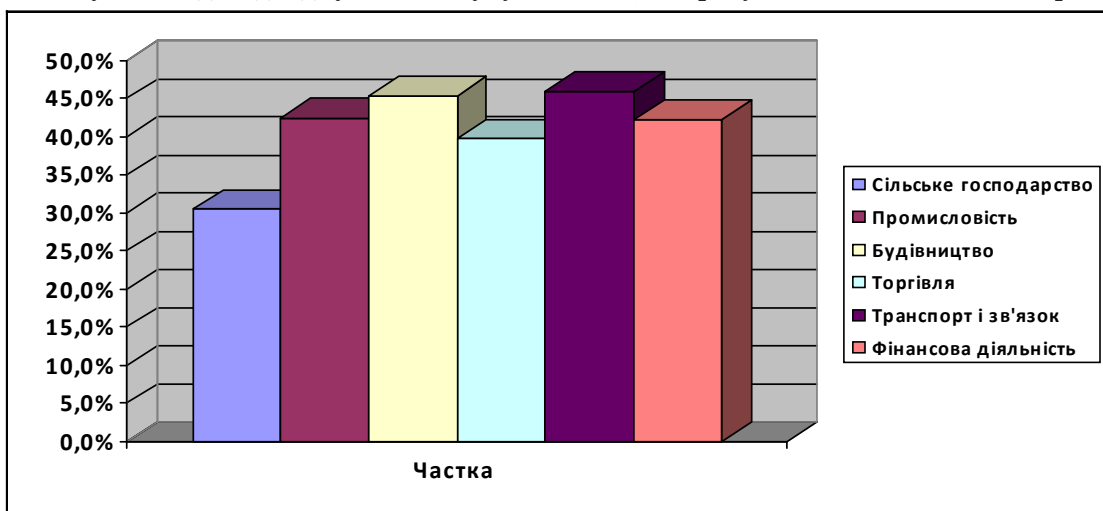

Рис. 3. Частка збиткових підприємств в Україні за видами економічної діяльності

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [2]

отримано показники, які фактично свідчать на користь тези про відсутність цілеспрямованої політики у сфері виплати дивідендів (Табл. 1).

Отже, виходячи з викладеного можна говорити про доцільність активного регуляторного втручання держави в пропорції розподілу фінансових фондів на рівні підприємств. Разом з тим, питання про форми та межі такого втручання на даний час є відкритим як серед науковців, так і серед практиків. Зазначимо, що навіть на рівні понятійного апарату в наукових колах використовуються абсолютно різні дефініції для характеристики процесів в економіці – «економічний розвиток», «стійкий розвиток», «економічне зростання» і т.п.. Відповідно, варіюються і погляди стосовно параметрів, що характеризують той чи інший стан економіки та її динаміку.

Зокрема, А. Ілларіонов, використовуючи поняття «стійкий розвиток», вказує, що це такий стан, що забезпечує економічну ефективність на базі використання накопиченого потенціалу, екологічну безпеку та економічну стабільність суспільства протягом тривалого періоду [5, с. 50-54]. Інші науковці вважають, що характеризуючи економічне зростання варто виділяти певні кількісні показники. Так, Б. Кваснюк визначає економічне зростання як довгостроковий усталений розвиток економіки, що супроводжується зростанням національного доходу та валового внутрішнього продукту [6, с. 70].

Якщо звузати аналіз вказаної проблеми до фінансової політики держави, в тому числі, до податкової політики – теж необхідно говорити про гострі наукові дискусії. В подальшому аналізі виходитимемо з обґрунтованої позиції, що висвітлена в роботах провідних вітчизняних науковців В. Федосова та С. Юрія, які виділяються шість головних складових фінансової політики: бюджетна, податкова, грошово-кредитна, митна, боргова, інвестиційна [7]. Розвиваючи свій підхід, відомі українські науковці детермінують

і завдання фінансової політики, серед яких, в першу чергу, виділимо формування максимально можливого обсягу фінансових ресурсів держави, забезпечення їх оптимального розподілу серед економічних агентів, галузей та територій, а також концентрація на найбільш пріоритетних напрямках розвитку.

На наш погляд, вказану проблему доцільно розглядати в системі координат бюджетно-податкової політики держави. Виходячи з таких посилок, основні регуляторні можливості держави сконцентровані в наступних сферах:

- оподаткування доходів власників пайових цінних паперів – простих та привілейованих акцій;
- дивідендна політика підприємств державного сектору економіки;
- інвестиційна політика – насамперед, у сфері корпоративного управління та фондового ринку.

В той же час, ще раз підкреслимо, що регуляторна політика держави у сфері розподілу не обмежується виділеними напрямками – вона значно глибша як за спрямованістю, так і за своїми формами. Проте, сконцентруємо увагу тільки на виділених напрямках, оскільки вони, на наш погляд, найменший часовий лаг між їх введенням та отриманим ефектом, а також є найбільш ефективними з погляду впливу на формування та пропорції розподілу фінансових ресурсів на рівні підприємств.

Зауважимо, що питання позитивного впливу податків на економічні процеси часто ставиться під сумнів. Український економіст С. Терьохін підкреслює: «Будь-який податок є інструментом обмеження свободи його платника, тому говорити про стимулюючу роль оподаткування є беззмістовним. Йтися може лише про прийняття політичного рішення про менший ступінь фіскального пригнічення окремої сфери діяльності або форми споживання стосовно інших сфер або форм» [9]. В тім зазначимо, що не заперечуючи можливості негативного впливу податків на економічні процеси,

Таблиця 1

Окремі показники дивідендної політики підприємств України

Показник	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість підприємств, які виплачували дивіденди за результатами періоду (од.)	450	478	569	778	405
Сума нарахованих дивідендів (млрд. грн.)	2,06	3,82	2,01	9,92	3,74

Джерело: складено автором за даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку

все ж, в процесі реалізації податкової політики необхідно зважати, насамперед, на стимулюючий вплив оподаткування.

Другий аспект регуляторних заходів у сфері розподілу прибутку – дивідендна політика підприємств державного сектору економіки. Незважаючи на тривалий період приватизації в Україні до цього часу функціонує масштабний державний сектор, що охоплює стратегічно важливі сектори та підприємства. Так, за даними Фонду державного майна України, станом на кінець II кварталу держава (в особі уповноважених представників) здійснювала управління у 619 господарських товариствах, з них, у 277 підприємств частка держави перевищувала 50 % від статутного капіталу, що, фактично, дає можливість повноцінного управлінського впливу на діяльність таких об'єктів.

Проте, слід визнати, що до цього часу головні регуляторні зусилля держави були спрямовані виключно на задоволення власних фіскальних пріоритетів через збільшення надходжень від дивідендів, нарахованих на державну частку (Рис. 4).

Дані Рис. 4 явно свідчать, що починаючи з 2006 року спостерігається, за незначними винятками, тенденція до зниження обсягу дивідендів, нарахованих на державну частку власності та перерахованих до бюджету. Разом з тим, виникає питання про зв'язок дивідендної політики підприємств державного сектору та їх фінансово-господарського стану. Для характеристики проблем, що існують у цій сфері, наведемо наступні дані:

РЦПУ

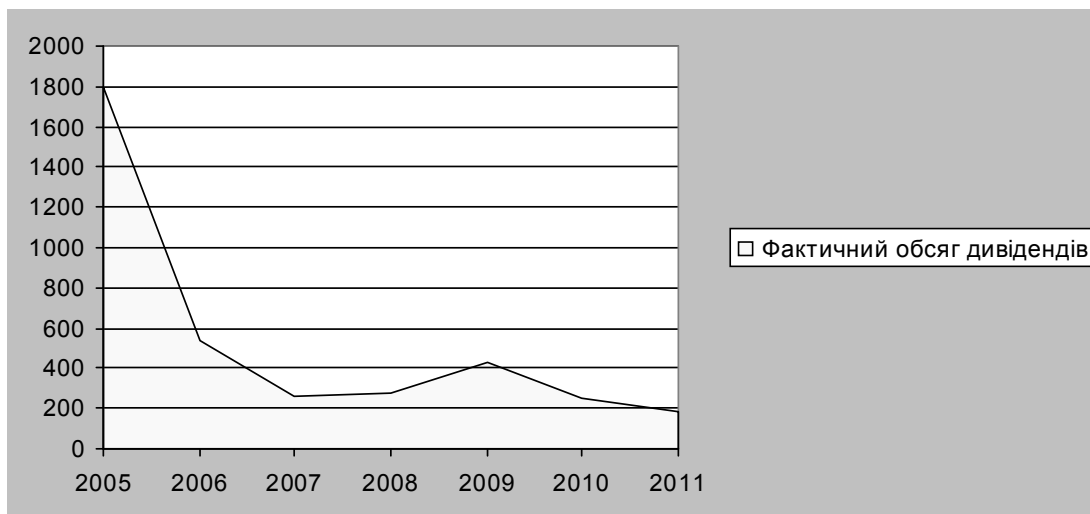

Рис. 4. Обсяг надходження дивідендів до Державного бюджету України, нарахованих на державну частку власності

Джерело: складено автором за даними Фонду державного майна України.

Примітка. 1. Дані за 2011 рік за I півріччя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Міністерство економічного розвитку та торгівлі.
2. Державна служба статистики України/
3. Щодо першочергових заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні». Аналітична записка/
4. Росс С. Основы корпоративных финансов [Текст]: пер. с англ. / С. Росс, Р. Вестерфилд, Б. Джордан. - М. : Лаборатория Базовых Знаний, 2000. - 720 с.
5. Илларионов А. Критерии экономической безопасности // Вопросы экономики. - 1998. - №10. - С. 50-54.
6. Роль держави у довгостроковому економічному зростанні / За ред. Б.Є. Кваснюка. - К.: Інститут економічного прогнозування. - Х.: Форт, 2003. - 424 с.
7. Фінанси [Текст]: підручник / [С. І. Юрій, Л. М. Алексеєнко, І. В. Зятковський, О. П. Кириленко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. - К.: Знання, 2008. - 611 с.
8. Фінанси (теоретичні основи): Підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін.; Під кер-вом і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. — 2-ге вид., випр. і допов. — К.: МАУП, 2004. — 312 с.
9. Терьохін С. Доповідь першого заступника голови Комітету з питань фінансів та банківської діяльності Верховної Ради України, голови Підкомітету з питань податків та митної справи. - Київ, 17 березня 2000 року.
10. Звіт про результати управління корпоративними правами держави в господарських товариствах за 2010 рік